

UNIVERSITY OF
GOTHENBURG

JMG

En svensk konstskatt i fara

Tina Hedegaard och Hanna Kyhle

Examensarbete i journalistik 22,5 hp, VT14

Handledare: Hanna Jedvik

Innehållsförteckning

Hemsidestext	3
Journalistisk presentation	4
Analys	14
Metodrapport	15
<i>Inledning</i>	15
<i>Frågeställning</i>	16
<i>Bakgrund</i>	16
Journalistiskt	16
Forskning	17
<i>Avgränsning</i>	17
<i>Arbetets gång</i>	18
Arbetets början	18
Listor över konst	18
Polisanmälningar	20
Spåra konst	20
Stockholm	21
Enkäten	21
Intervjuer	22
Värdering	23
Ansvarsintervju	23
Sista veckorna	25
Publicistiska beslut	26
Källkritik	26
Varför har ni valt den metoden ni valt och är den rätt?	27
Är det en kreativ metod?	27
Vad hade ni kunnat göra om haft mer tid?	28
Form- och dispositionsfrågor	28
Etik	28
<i>Metod och resultat</i>	29
Enkäten	29
Resultat	30
Intervjuer	31
Övrig bakgrundsresearch	32
<i>Svar på frågeställning</i>	33
<i>Litterär reflektion</i>	33
<i>Framtida undersökningar</i>	34
<i>Tillstånd att använda bilder</i>	35
<i>Arbetsfördelning</i>	35
<i>Målgrupp</i>	36
<i>Källförteckning</i>	36
Muntliga källor:	36
Mejlkontakter:	38
Tidningsartiklar	39
TV	40
Radio	40
Internetresurser	41
Böcker	41
Rapporter	41

Kommunala revisioner och protokoll	41
Polisanmälningar:	42
Uppsatser:	42
Övrigt	42
Bilagor	43
<i>Bilaga 1: Enkäten</i>	<i>43</i>
<i>Bilaga 2: Upphovsrättslagen</i>	<i>44</i>

Svenska konstskatter i fara

Tusentals verk försvunna i landets kommuner

Skulpturer i skolkorridorer och tavlor på tjänstemannarum. Vår offentliga konst, finansierad av skattepengar, är ett museum dit ingen behöver lösa inträde. Men konst för miljarder riskerar att gå förlorad och antalet försvunna verk är alarmerande.

Kontrollen över kommunernas konstsamlingar brister på flera punkter. Enligt vår enkätundersökning som skickats till samtliga 290 kommuner, är det mer än tredjedel av de 192 som svarade som inventerar sällan, och inte har sett över sin konstsamling på fem år eller mer. Elva kommuner vet inte ens när konsten senast setts över. Många vet heller inte hur mycket konst som saknas. Enligt vår undersökning slarvas en del bort, hamnar i förråd och glöms bort, eller stjäls.

– Det är vårt gemensamma kulturarv, man ska vara rädd om det, säger Jan Dahlqvist, som är konstarkivarie i Göteborg.

Ett intressant exempel är Stockholm som i dag saknar 6 700 verk av 32 000.

– Jag vill inte bagatellisera det, men man måste sätta det i ett 120-årsperspektiv. Det mesta är inte stulet, en del har av olika skäl och kanske står på en vind eller i en källare, säger Monika Wallin som är konstantikvarie i Stockholm.

I både staten och i Svenska kyrkan finns lagstadgade riktlinjer för hur konst och kulturföremål ska ses över och inventeras. För kommunerna saknas sådana och det är upp till varje kommun att ta hand om sin konst. Men i många kommuner brister det. Varför?

En svensk konstskatt

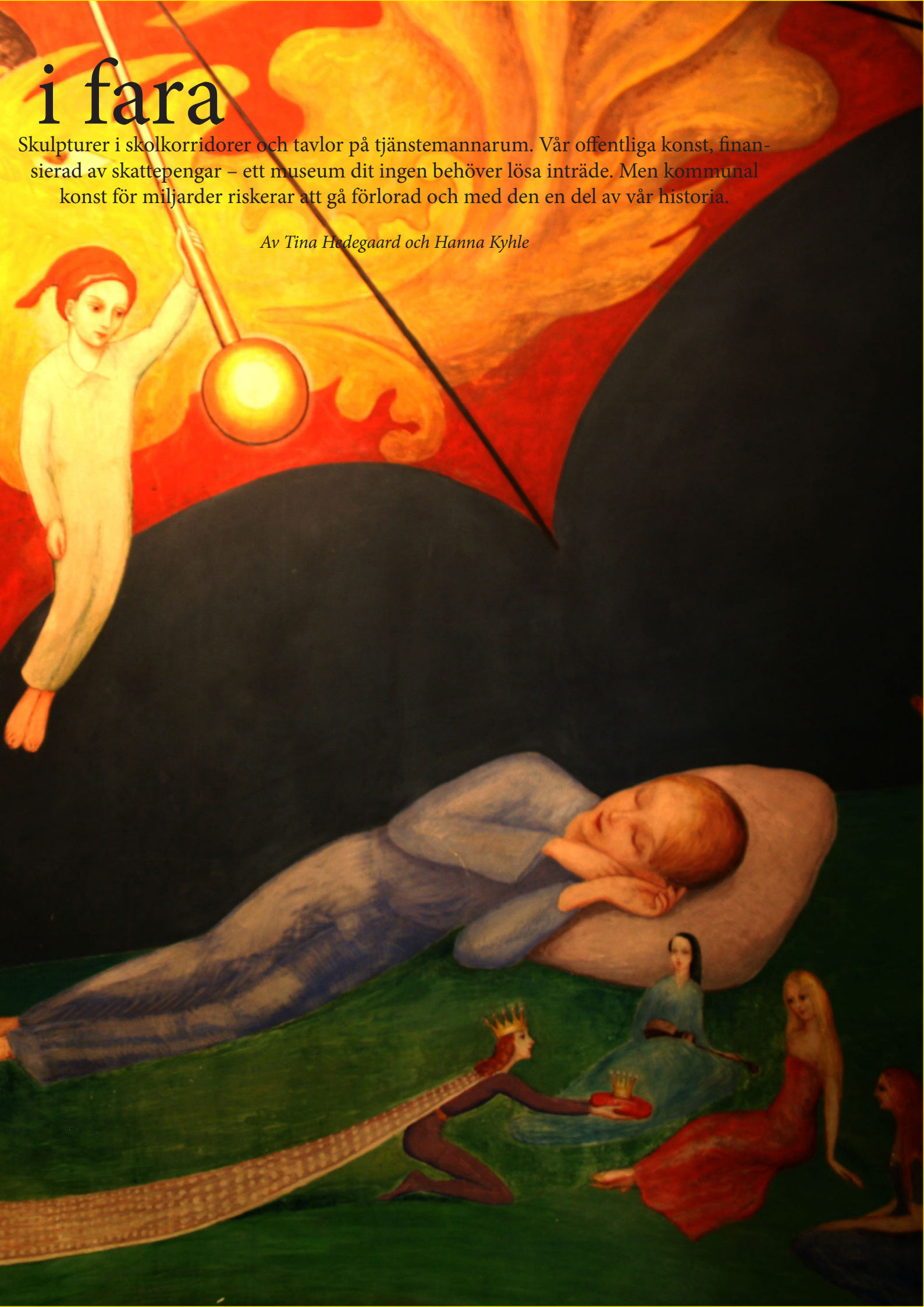
Nils Dardels (1888-1943) väggmålning *John Blund* (detalj), i sagorummet på Stockholms stadsbibliotek, är en av de många konstskatter som finns i Sveriges kommunala samlingar.

Foto Tina Hedegaard

i fara

Skulpturer i skolkorridorer och tavlor på tjänstemannarum. Vår offentliga konst, finansierad av skattepengar – ett museum dit ingen behöver lösa inträde. Men kommunal konst för miljarder riskerar att gå förlorad och med den en del av vår historia.

Av Tina Hedegaard och Hanna Kyhle

På Göteborgs konsts kontor finns en hel vägg med bara svartvit konst. "Den kan vara svår att hänga ut, för folk vill gärna ha färg", säger Jan Dahlqvist, konstarkivarie i Göteborg. Foto Tina Hedegaard

All kommunens konst fotograferas, stämplas och märks innan den hängs ut. Konsten i Göteborg inventeras vartannat år, oftast genom att man skickar ut en lista till konstansvarig på respektive arbetsplats, som sedan får pricka av den. Det är inte alltid prioriterat på exempelvis skolor och äldreboenden. Foto Tina Hedegaard

Sveriges kommuner äger tusentals konstverk, med ett enormt ekonomiskt och kulturellt värde. Bara Stockholm och Göteborg har tillsammans över 40 000 verk. Men vår undersökning visar att översynen av kommunernas konstsamlingar brister och antalet försvunna verk är alarmerande.

Nya Påvelundsskolan i Långedrag i Göteborg är kanske sinnebilden av en kommunal högstadieskola, en låg tegelbyggnad med svart plåttak. I korridorerna trängs elever vid sina skåp, pratar i telefon och skyndar till lektioner. Rektor Anna Herkestam visar oss runt i korridorerna, genom rektorsexpeditionen, lärarrum och trappuppgångar.

– Den här ska tydligen vara målad av en ganska känd konstnär, säger hon och pekar upp mot en färgglad väggmålning i den annars grönfärgade trappuppgången.

I det rymliga lärarrummet står små skulpturer på träpiedestaler, och i korridoren vid expeditionen hänger en tavla. På den sitter en sliten etikett med texten "Göteborgs konstnämnd". Nya Påvelundsskolan är en av hundratal arbetsplatser i Göteborgs stad som har kommunalägd konst på väggarna. Och Anna Herkestam är inte bara rektor utan också konstansvarig på plats.

– Jag vet ju att de här stora målningarna i skolaulor har påverkat mig. Jag satt ofta och vilade ögonen på dem en stund. Min mamma, som också är lärare, pratar fortfarande om Albin Amelin-målningen med hamnarbetare som hängde på Burgårdsskolan i Göteborg när hon gick där, säger hon och fortsätter:

– Men vi har ju två konstverk som är spårlost borta. Vi har letat och letat och inte lyckats hitta dem.

Och det är mycket konst som försvinner från kommunala arbetsplatser i Sverige. Kommuner inventerar regelbundet datorer, maskiner och andra värdefulla föremål. Men när det kommer till konst brister ofta översynen. Mer än en tredjedel av de 192 kommuner som besvarade vår undersökning har inte inventerat konst på fem år eller mer, och elva vet inte ens när det senast skedde. Flera kommuner uppger att de inte kunnat inventera överhuvudtaget om de inte fått hjälp av en pensionär eller en person i en arbetsmarknadsåtgärd. Nya Påvelundsskolan är inte ensam i Göteborg om att sakna konst. I Göteborgs stad finns drygt 9 000 konstföremål, på äldreboenden, skolor, förvaltningar, gator och torg. Allt från Poseidon på Götaplatsen till minsta blyertsteckning på någons arbetsrum, ägs av alla göteborgare gemensamt och är finansierat genom skattepengar eller donationer.

– Det är vårt gemensamma kulturarv, man ska vara rädd om det, säger Jan Dahlqvist, som är konstarkivarie på enheten Göteborg Konst, under kulturförvaltningen.

I Göteborg ses konsten över vartannat år. Den inventeras, räknas och dokumenteras. Enligt Jan Dahlqvist är cirka tio procent av konsten i Göteborg försvunnen. En siffra som förekommer i fler kommuner.

– Man får ju se till att man håller bra koll på samlingen. Det är

en grundförutsättning, säger han.

Göteborg köper årligen konst för 800 000 kronor. Men ingen vet det sammanlagda värdet på alla svenska kommuners konst, eftersom samlingarna sällan marknadsvärderas. Säkert är att det rör sig om hundratusentals konstverk, både med stort ekonomiskt och historiskt värde. I en revisionsrapport från 2010 står det att enligt en uppskattning gjord av Gotlands förre ekonomichef är bara Gotlands konst marknadsvärderad till 300 miljoner kronor. Statens fasta konst, det vill säga stora skulpturer och väggmålningar, uppskattas till omkring en miljard kronor.

Det finns många fördelar med att inventera regelbundet. Dels blir det lättare att spåra försvunna föremål men också för att man då kan anmäla förluster i god tid. Men det handlar lika mycket om att rädda utsatta konstverk.

På väggmålningen i trappan på Nya Påvelundsskolan har någon skrivit sin egen signatur med blyerts strax intill konstnärens. I det här fallet är skadan lätt att åtgärda. Men flera kommunala konstverk kasseras varje år, och det är nödvändigt. Grafiska blad med 60 år på nacken kan ha förlorat både färg och ursprungskvalitet, och det är inte alltid värt att rusta upp dem.

– Man kan säga att vi i viss mån sysslar med brukskonst. Vårt uppdrag är inte att bevara till varje pris – då hade vi varit ett museum. Konstens uppdrag är att vara ute i verksamheter, den ska vara där människor rör sig. Då får man acceptera att saker händer, säger Jan Dahlqvist.

Nya Påvelundsskolan med de två saknade konstverken är kanske ett typiskt exempel på hur föremål försvinner. En aluminiumskulptur av konstnären Barbro Bäckström, och en litografi av den österrikiske konstnären Friedensreich Hundertwasser är borta. Litografin, vars svenska titel är *Farväl Afrika*, är en ovanligt dyr trycksak. Ett verk i samma serie såldes för 4 900 dollar, cirka 35 000 svenska kronor, för bara några år sedan på en internationell auktionssajt. Och Barbro Bäckströms aluminiumskulptur *Gropig* har också den ett anseende värde. Konstverken hängdes upp på rektorsexpeditionen och i studierektorns rum på 70-talet. Men sedan 2004 har Jan Dahlqvist inte hittat dem. Inte heller skolans rektor Anna Herkestam vet var konstverken befinner sig.

– Jag har kontaktat både rektorn som var här innan mig, och rektorn innan dess. Men de hade inte sett dem. Var har de tagit vägen? säger hon.

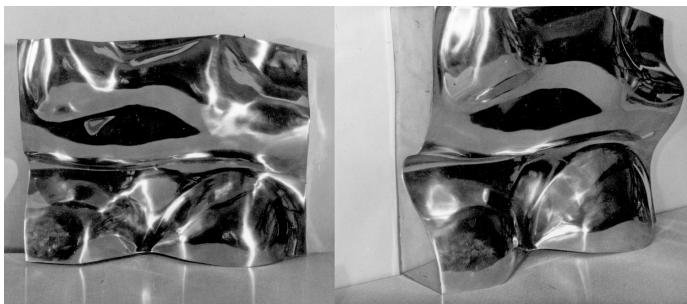
Förlusten bekymrar Göteborgs konstarkivarie.

– Vi har bara en enda Hundertwasser och Bäckström i samlingen. Bäckström är dessutom rätt ovanlig. Visst har den ett värde, men det säger inget om vilken kvalitet den har. Det är slarv. Det är förjävligt

Friedensreich Hundertwassers (1928-2000) *Addio dall' Africa*, 56/70, saknas.

Foto Hundertwasser.com

Barbro Bäckströms (1939-1990) försvunna skulptur *Gropig*. Barbro Bäckström är ansluten till BUS (Bildkonst Upphovsrätt Sverige) Arkivbild Göteborg Konst

Rune Malmströms (1929-) *Himlaspel* hänger i en trappuppgång i Nya Pövelundsskolan.

Foto Tina Hedegaard

hur man handskas med saker i Göteborgs stad. Är de borta är de borta för gott, vi kan inte återskaffa det, säger Jan Dahlgqvist.

Ansvar för Stockholms stads konstsamling ligger på Stockholms stadsmuseum. Deras kontor och magasin ligger i Frihamnen, granne med Stockholms auktionsverk. Staden förvaltar cirka 32 000 konstföremål och har över hundra års konsthistoria representerad i sin ägo, och en hel del dyrgrip. Vid en inventering för drygt tio år sedan uppdagades det att Stockholm saknade omkring 6 700 konstverk, en siffra som ökat marginellt sedan dess.

– Jag vill inte bagatellisera det, men man måste sätta det i ett 120-årsperspektiv. Det mesta är inte stulet, en del har av olika skäl och kanske står på en vind eller i en källare. De verken är nästan omöjliga att hitta för en ensam konstinventerare, de kan ha hamnat bakom en massa bråte och hittas inte förrän byggnaden ska renoveras eller en verksamhet läggs ner, säger Monika Wallin, konstantikvarie på Stadsmuseet i Stockholm.

Redan 1897 började man köpa in konst till skolor i Stockholm. Då var det genom "Föreningen för skolornas prydnad med konst", som bestod av folkbildare, rektorer och konstnärer som brann för demokrati och kultur.

– De som startade det var eldsjäl. Det drog igång med en väldig kraft och det fanns ett stort intresse ute på skolorna. Det fanns en efterfrågan, en bildhunger, säger Monika Wallin.

Sveriges kommuner har tillsammans en stor konstsamling, med nordiska mått mätt. Det finns flera skäl: frikostiga regler, donationer och en folkbildningsanda med stort genomslag. En-procentsregeln, en rekommendation som innebär att kommuner lägger en procent av sin budget på byggnadsanknuten konst, har även den varit betydande. Samlingarna har inte krigshärjats eller plundrats så som i flera andra europeiska länder. På flera svenska orter finns dessutom verk gjorda av internationellt erkända konstnärer. I Härnösand finns en Matissemålning, i Kristinehamn en Picassoskulptur.

– Det är det som är så fantastiskt, konsten hamnade inte på museer utan i kommunala miljöer och verksamheter, säger Monika Wallin.

Inte bara Stockholm utan också mindre städer som Sundsvall och Borlänge saknar mycket konst. I båda kommunerna är omkring 14 procent borta.

Att saker hamnar i förråd och glöms bort är den vanligaste orsaken till att konst missas vid översyn, enligt kommunerna.

Om undersökningen:

Vi skickade en enkät till samtliga Sveriges 290 kommuner för att ta reda på hur deras kommunala konstsamlingar förvaltas och inventeras. Enkäten skickades till den person som ansvarar för att inventera konst. Vi frågade när de senast inventerade sina verk, hur många som har försvunnit, om de polisanmälde sina verk. Vi frågade också om var man tror att konsten tagit vägen.

- 74 av de 192 kommuner som svarade uppgav att det gått fem år eller mer sedan den senaste inventeringen.
- 11 stycken vet inte när de senast inventerade.
- 2 uppgav att det inte skett någon inventering över huvud taget.

- 26 kommuner uppger att de inte vet hur många verk som saknas, och 69 kommuner har inte svarat på frågan.

- 84 kommuner uppger att de saknar verk. Många vet inte hur mycket, av men de som uppgett hur mycket handlar det totalt om drygt 11 000 verk.

- Kommunerna tror att de vanligaste orsakerna till att konst försvinner är:
 1. Att de ställts i förråd eller källare och glöms bort
 2. Stöld
 3. Gått sönder och slängts

- 35 kommuner uppger att de någon gång polisanmält misstänkta stölder.

Monika Wallin vid en tavla under restaurering. "Någon hade kastat ägg på den här, den hängde på en skola", säger hon.

Foto Tina Hedegaard

Stockholms restaureringsverkstad. Här passerar många verk årligen. De ses över, fotograferas, och förs in i systemet. Det är långa köer för att få konst till arbetsplatser i Stockholms stad.

Foto Tina Hedegaard

Det näst vanligaste skälet i vår undersökning är inbrott och stöld. Den tredje är att saker går sönder och kastas. Det förekommer även att föremål försvinner vid renoveringar eller tas med av tjänstemän då de byter förvaltningar. Flera kommuner uppger att tjänstemän kan få konstverk ur samlingen som pensionsgåva. Men nio uppger även att anställda själva kan ha tagit med verk från sitt arbetsrum när de slutat eller gått i pension. Ofta handlar det om ren okunskap. Någon på arbetsplatsen har tagit ett beslut utan att meddela den konstansvarige i kommunen.

Stockholm och Göteborg hör till de kommuner som har nolltolerans mot att skänka och sälja verk ur samlingen till anställda, hur lång och trogen tjänsten än varit. Principen är att samlingarna ska hållas intakta, främst av historiska skäl men också för att det ska finnas material till framtida utställningar på museer.

Jan Dahlqvist har olika teorier om vad som kan ha hänt de två verken på Nya Påvelundsskolan.

– Kanske tyckte någon att de var fula och ställde dem i ett förråd, eller så har någon tagit med dem till sin nya arbetsplats. De kan vara stulna, möjligtvis av någon som har koll. Jag kan bara gissa, säger Jan Dahlqvist.

Enligt skolans rektor Anna Herkestam har en del försvunna verk återfunnits i källare och förråd på skolan.

– Vi gjorde en stor renovering av ventilationen och då såg vi ju hur konsten cirkulerade. Det fanns ingen koll på vem som hade konst. Så vi lämnade tillbaka mycket av konsten till kulturförvaltningen då. Vi kunde inte ta ansvar för magasinering, säger hon.

Det är en utbredd åsikt att resurserna till att se över och informera om hur konst ska tas omhand inte är tillräckliga. Det visar vår undersökning. Bland de som jobbar med konst i kommunerna är man också överens om att inventeringar bör ske med jämna mellanrum. Men det finns fortfarande inga nationella riktlinjer för hur samlingarna ska tas om hand och antalet försvunna verk på vissa orter är alarmerande. Kulturdepartementet menar att det är upp till varje kommun hur man tar hand om sin konst, och att grundlagens bestämmelser om kommunalt självstyre hindrar staten att blanda sig i frågan.

– Man prioriterar inte frågan, det är först när det blir skrivelser i pressen om att konstverket är borta, ”det var värt flera hundra tusen kronor”. Då blir alla skitträdda och så ska man rycka upp sig. Men av ren hävd och princip så är det inte vad som ligger först på agendan, säger Jan Dahlqvist.

Monika Wallin visar runt oss i de långa och något trånga korridorerna i Stockholms Stadsmuseums magasin i Frihamnen. Det hänger tavlor överallt. Via spiraltrappor och små rum kommer vi slutligen fram till en stor konserveringsateljé och ramverkstad. I fönstret syns hamnen och på en vägg hänger tavlor som ska hängas ut på en skola. Det är skoleleverna själva som valt ut konstverken. Här kryllar det av märkliga föremål; kvarlevor från 1800-talet men också moderna designmöbler. På en hylla står två lejonskulpturer med naggade tassar och på ett stativ en stor karmosinröd akrylmålning.

– Det roliga med den här samlingen är att den har en otrolig bredd, det finns allt! På det sättet är den ju intressant inte bara konsthistoriskt, utan också ur ett etnologiskt perspektiv. Man har inte enbart plockat russen ur kakan utan det är högt och lågt, så som det såg ut i konstlivet, säger Monika Wallin.

En person som ägnar en del tid åt detektivarbete är konservatorn Krister Eliasson på Stockholms Stadsmuseum. Krister Eliasson har ibland kontakt med förvaltningar och polis och mycket tid tillbringas på olika auktionssajter.

– Men det har ju jag gjort som en privatsak, det gör jag inte på arbetstid.

Det händer att stulna verk hamnar hos privatpersoner och att det sker i god tro, det vill säga att de köpt föremål utan vetskap om att de tillhör en offentlig samling. Ibland för stora summor.

– Men det är en försvinnande liten del, säger Krister Eliasson.

Ett av de kändare fallen var när Carl Larssons målning *Karin skalar äpplen* som en gång tillhört Norrköpings museum var till salu 2012 på Bukowskis. Den kom aldrig tillbaka till museets samling utan återlämnades till den norske ägare som köpt den i god tro på 1990-talet.

Rättsliga tvister och förlikningar är ibland avgörande för att få tillbaka föremål. Och fortfarande finns värdefull kommunal konst som inte kommit till rätta, bland annat en värdefull målning av konstnären Isaac Grünewald som försvann på 1980-talet. En välinventerad konstsamling där tavlor dokumenterats i bild underlättar både spaningsarbete och rättsliga prövningar. Därför är återkommande inventeringar viktigt. Men så ser det inte ut överallt.

– Kulturen ses inte som någon tung förvaltning. Det är först när man får vetskap om att man har något väldigt värdefullt, då drar man några extra växlar. Men annars ligger det nog i stilla törnrosasömn, säger Krister Eliasson.

Nya Påvelundsskolan saknar fortfarande sin Hundertwasertavla och Barbro Bäckströmskulptur. Jan Dahlqvist och Krister Eliasson försöker med jämna mellanrum hitta försvunnen konst på olika konstauktionsajter. Men i bland dyker konst upp på de mest underliga ställen.

– Vi hade en skulptur av Gunnar Nilsson som hette *Mimi*, som stod vid en tunnelbanestation. Den sågades av vid fotknölarna och försvann. Det var bara två små fötter kvar. Den hamnade i Finland men dök upp här igen, sjutton år senare, på ett stenhuggeri. De skulle tillverka en stensockel till den. Men stenhuggaren kände igen den och *Mimi* togs i beslag av polisen. Vi fick tillbaka *Mimi* och så kunde vi sätta tillbaka de taniga små benen på fötterna. Nu står där en liten flicka igen, säger Krister Eliasson. ●

Flicka kammar håret, en skulptur av Nils Möllerberg (1892-1954) under restaurering i Stockholm. (Möllerberg är ansluten till BUS) Foto Tina Hedegaard

Att konst försvinner i kommunerna är ett tilltagande problem. ”Antingen är det ren stöld, eller så tar någon en tavla när de går i pension. Men det vanligaste är att man flyttar på det till ett annat rum, och då försvinner det”, säger Kenneth Mandergrehn på Rikspolisstyrelsen.

Från småtjuvar till ligor

Kenneth Mandergrehn är stabschef och expert på kulturarvsbrott på Rikspolisstyrelsen och en av författarna bakom boken ”Kulturarvsbrott och konstförfälskning”.

– Det har mycket slarv, för man vet inte vad man har på väggarna helt enkelt. I de flesta fall är det bara några tusenlappar, men i bland är det enorma pengar, säger han.

Inbrott på hembygdsföreningar och museer är något som drabbar svenska kommuner med jämna mellanrum. Men det är främst stölder av bronsskulpturer som är ett tilltagande problem, eftersom de innehåller attraktiv koppar. Tre värdefulla statyer försvann från Mölndal inom loppet av ett år kring 2007 och i Frihamnen i Stockholm fick en tre ton tung bronsskulptur förtas 2012. Det finns också flera fall där tavlor försvunnit från äldreboenden och socialkontor. Bakom brotten döljer sig allt från småtjuvar till organiserade ligor. Stöld av kulturföremål är en lukrativ verksamhet, och problemet ökar, inte bara i Sverige, utan i hela världen.

– Det handlar om enorma pengar det här med kulturarvsbrott, hundratals miljarder kronor i världen på årsbasis. Det är på samma nivå som narkotikabrottslighet, det anser både Interpol och mina motsvarigheter i Schweiz, säger Kenneth Mandergrehn.

Kulturarvsbrott omfattar allt från en stulen tavla till plundring av fornminnen i krigshärjade länder, exempelvis Syrien.

Jan-Åke Törnåge, polisinspektör på godsspaningsenheten i Stockholms län, är en av få poliser i Sverige som har en databas med stulen konst. Den har han själv byggt. Eftersom varje län räknas som en egen myndighet finns ingen nationell databas med anmälningar av försvunna konstföremål. Det finns heller inte något bildregister, än. Jan-Åke Törnåge finns dock ofta till hands

för poliser ute i landet och en nationell grupp är på väg att bildas.

– Offentlig konst, som är skattefinansierad och hänger ute på myndigheter och offentliga institutioner, där försvinner ju en hel del. Den är utsatt för två typer av brott, skadegörelse och stöld. Framförallt statyer som man smälter ner, säger han.

Ett annat problem som framgick i vår undersökning var att kommunerna många gånger väljer att inte anmäla förluster till polisen, eftersom de inte kan veta om konsten försvunnit genom en regelrätt stöld. Endast 35 kommuner uppger att de någon gång polisanmält stölder eller misstänkta stölder.

Varför är det viktigt att anmäla?

– För att polisen ska kunna hitta det försvunna. Gör man inte anmälan då kommer vi inte hitta något, såvida det inte är märkt på något sätt och vi kan spåra det bakvägen. Tjuvarna låter ju inte etiketterna med kommunens märkning sitta kvar, säger Jan-Åke Törnåge.

Enligt poliserna finns det ytterligare skäl till varför det är viktigt att anmäla. Man kan komma åt andra brottstyper genom att följa stöldgods. Till slut kanske man ser ett mönster som leder till gärningsmannen, som kan vara inblandad i många typer av verksamheter, och den spåras med hjälp av de stulna föremålen. Det kan handla om till exempel narkotikabrott, inbrott och mord.

En kommun som hamnade i knivigt läge och valde att anmäla samtliga konstförluster var Solna. Vid en inventering 2011, den första på årtal, upptäckte man att 734 av 3162 verk saknades. Johanna Molvin som precis börjat som ansvarig konstsekreterare i Solna polisanmälde samtliga föremål som saknade. Den förklarade Solnakonsten uppskattas vara värd 800 000 kronor. Men troligtvis handlar det om större summor. Till exempel värderades

Svenska kommunklenoder

Sveriges kommunala samling har ett oöverskådligt ekonomiskt värde. I Huddinge kommuns sessionsal hänger en fresk av Sven E:et Eriksson, och Kristinehamn har en Picassoskulptur. Carl Larssons målningar täcker väggarna i Bergööska huset i Hallsberg, Ola Billgrens tavla ”Procession” betraktas som en Umeåklenod, i skånska Eslöv finns en Gösta Adrian Nilsson-tavla, och Carl Kylbergs alla sista verk hänger på allmän och välbesökt plats i Solna.

Kommunerna som saknar mest i vår undersökning:

Stockholm ca 6 700 av 32 000
Borlänge 393 av 2 938
Halmstad 486 av 4 500
Solna 734 av 3 162
Sundsvall ca 500 av 3 700
Tierp ca 150 av 1 300
Östersund 281 av 5 000
Ängelholm ca 200 av 2 045

Godsspanare Jan-Åke Törnåge visar sitt egenbyggda register över stulen konst. På skärmen syns *Hins Anders*, en Zorn-tavla som stals från Thielska galleriet 2000.
Foto Tina Hedegaard

Karin skalar äpplen, av Carl Larsson (1853-1919) stals från Norrköpings museum någon gång på 80-talet. Foto Norrköpings museum

Kulturarvsbrott

Kulturarvsbrott är ingen egen brottsrubricering utan en sammanfattande rubrik för brott mot vårt gemensamma kulturarv. Kulturarvet består bland annat av föremål, byggnader och fornlämningar. Men det kan också vara mer abstrakta saker som litteratur, språk och traditioner. Sådant som vi tagit över från tidigare generationer, som ofta har ett högt värde och är unikt. Till kulturarvsbrott kan räknas inbrott i kyrkor, konstförfälskning, fornminnesplundringar och stölder från offentliga samlingar.

Källa: BRÅ Kulturarvsbrott och konstförfälskning.

en försvunnen Roland Svensson-litografi till 130 kronor i polisanmälan. Samtidigt såldes en liknande tavla för 8 500 kronor på auktion.

Johanna Molvin tror inte att alla de 734 föremålen, som består av mestadels tavlor, är stulna utan att det snarare handlar om ett problem som vuxit efter många års dålig översyn.

– När vi har haft organiserade konststöder är det nästan uteslutande brons, säger Johanna Molvin.

Sedan förlusterna har rutinerna skärpts. Det görs regelbundna inventeringar och redan nu har cirka trettio av de saknade verk återfunnits. Säkerhetsarbetet är också viktigt.

– Bara på Solna stadsbibliotek finns det otroligt mycket konst. Och den är säkrad med samma system som på Moderna museet. Allt är försäkrat men det är en väldigt hög självrisk. Vi gör vad vi kan när vi sätter fast dem. Det som borde hänga i aulan ska ju inte hänga på rektorns kontor. Vi skyddar det och sätter rätt glas på.

Även det förebyggande arbetet är viktigt. Kenneth Mandergrahn på Rikspolisstyrelsen är förundrad över att mer inte görs i kommunerna.

– Till att börja med ska man ha en ordentlig inventering. Har man många verk ska man ha folk anställda för att hålla reda på dem. Ta en jämförelse med Svenska kyrkan, där är det lagstadgat att de ska göra en inventering var sjätte år. Och i dagens värld med digitalkamera, bör åtminstone de dyraste verken fotograferas, säger han. ●

Johanna Molvin.

Foto privat

Järnbärare, föreställande tre arbetare. Skulptur av Sven Lundqvist (1918-2010) från 1966. (Ansluten till BUS)

Foto Tina Hedegaard

En undersökning bland landets kommuner visar att det många gånger går lång tid mellan inventeringar och att mycket konst saknas. Men nu ska problemet tas på allvar. Riktlinjer från Riksantikvarieämbetet är på väg.

”Att höja medvetenheten är det bästa skyddet”

Statyer runt om i Göteborg. Claes Hakes (1945-) *Arc* vid Klippan, Per Kirkebys (1938-) *Vindarnas tempel* vid Eriksberg och Bård Breiviks (1948-) *Monolitiskt monument* ett stenkast därifrån. Breivik och Hake är anslutna till BUS.

Foto Hanna Kyhle och Tina Hedegaard

Både staten och svenska kyrkan har regler för hur konst och kulturföremål ska ses över, något som saknas i kommunerna. Nationella riktlinjer kan ge politiker anledning till att avsätta mer resurser för konsthantling.

– Det behövs av den anledningen att det inte finns. Offentlig konst har sällan någon samlad förvaltning utan det gör man lite som man tycker, när det behövs, och kanske inte alls, säger Jenni Lindbom, en av författarna till ”Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst” och konservator på kulturmagasinet i Helsingborg.

Helsingborgs kulturförvaltning fick 2011 projektpengar av Riksantikvarieämbetet för att ta fram riktlinjer för hur kommuner bör förvalta sin konst. Jenni Lindbom var projektledare.

– Tanken med att söka pengar var att kunna skriva en liten handledning för att hjälpa andra kommuner och landsting som är i behov att ta hand om sina konstverk men inte vet hur man ska lägga upp arbetet, säger Jenni Lindbom som tycker att konsten i kommunerna ofta blir åsidosatt.

– Att förvalta konst behöver komma in i samma rullor som att måla övergångsställen och ta hand om parkbänkar, säger hon.

Det är upp till varje kommun att ansvara för hur man sköter sin konst, enligt grundlagens bestämmelser om kommunalt självstyre. Dessa nya riktlinjer är alltså inte tvingande, utan är tänkta att fungera som ett stöd för kommunerna för att kunna förbättra förvaltningen av sina konstsamlingar.

Vår enkätundersökning visar att många kommuner generellt är dåliga på att se efter sin konst, och att det i ett tjugotal kommuner har gått över tio år mellan inventeringarna.

– Det kan bero på brist på pengar, brist på kunskap, brist på rutiner. Kanske att man inte heller tror att bronsskulpturer och stensulpturer behöver tas om hand, säger Jenni Lindbom.

Rapporten har sedan 2011 legat i kö hos riksantikvarieämbetet, men ges ut senast till hösten.

– Vi kommer att annonsera att den finns, till alla som man har tänkt sig ska nås av den här kunskapen. Den kommer att finnas att köpa som bok eller att ladda ner, så alla kan läsa den som vill, säger Karin Arvastson som är samordnare för forsknings- och utvecklingsprojekt på Riksantikvarieämbetet.

Rapporten kommer med en nytgiven bok från Statens konstråd titulerad ”Offentlig konst – Ett kulturarv”, som också delvis innehåller riktlinjer, tillsammans ingå i en satsning från Riksantikvarieämbetet för att uppmärksamma offentlig konst. Man kommer bland annat att hålla seminarier och i Lund startar en ny universitetskurs i ämnet.

– Man kan tänka sig att på väldigt lång sikt kanske man utvecklar riktlinjer, och att det inkluderas i lagstiftningen på något annat sätt. Att man höjer medvetandet om det är ju också ett skydd. Kanske det bästa skyddet – att alla ser det och börjar tycka att det är intressant, säger Karin Arvastson. ●

Om rapporten:

Syftet med riktlinjer för offentlig konst är att:

- Visa att regelbunden och långsiktig förvaltning alltid lönar sig.
- Definiera och tydliggöra de planerings- och arbetsmoment som behöver utföras för att förvaltningsarbetet ska fungera enkelt, smidigt och kostnadseffektivt.
- Bidra med förslag på arbetssätt som gör att förvaltning av offentlig konst blir en naturlig och självklar del i det övriga förvaltningsarbetet i det offentliga rummet.
- Bidra med förslag på arbetssätt som gör att mer resurskrävande förvaltning på sikt kan kunna minskas, genom att förvaltningsarbetet utförs mer planerat, förebyggande och rutinmässigt.

Ur: Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst (2014)

Analys

Så gick det till när två journalister blev ett hot mot konsten

Vi hade en plan. Enkel, om än tidsödande. Stöttade av offentlighetsprincipen skulle vi ge oss ut på en konstjakt i de förtroendevaldas korridorer. Vi ville hitta ett försvunnet kommunalt konstverk som på ett eller annat sätt hamnat i ett privat hem. Vi siktade högt. Flera svenska kommuner saknar konst, ibland ett färre antal, ibland hundra konstverk eller som i Stockholms fall – 6 700 stycken. Vad kunde vi avslöja om de tusentals saknade föremålen och hade något av dem rent av hamnat i orätta händer?

Vi landade illa. När vi per mejl begärde ut alla placeringar på all Stockholms och Göteborgs konst fick vi veta att det var ogenomförbart. 32 000 respektive 9 000 konstföremål var alldeles för mycket, filerna var för tunga att sända via e-post. Därefter blev vi uppmärksammade på en spännande paragraf i lagboken: kapitel arton, paragraf åtta i offentlighets- och sekretesslagen:

Sekretess gäller för uppgift som lämnar eller kan bidra till upplysning om säkerhets- eller bevakningsåtgärd, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs [...]

Stockholms stads jurister hade reagerat. Rädslan för att vi publicerade geografiska platser för värdefull konst var överhängande och vi fick inte ut listorna. Vi fick utdrag, jo visst, men i det begärda dokumentet var placeringarna av verken borttagna.

Vår kartläggning skulle exponera konsten för stöld sa man. Att överklaga ett beslut till kammarrätten var aldrig aktuellt, det fanns ingen tid för utdragna juridiska processer. Där var vi, överrumplade, två journalister som betraktades som ett hot mot konsten. Vår avsikt hade ju hela tiden varit den motsatta.

Det blev aldrig några listor från Stockholm. Vi provade i stället en annan metod: ärlighet och raka frågor. Vi bad människor om historier! I stället för att ta en omväg och själva leta fakta i långa listor, fick vi berättelserna från de människor som kan dem bäst. De som jobbar med konst varje dag, och som blir mest berörda när den försvinner och förstörs.

En journalist har sällan tid att etablera relationer. Och därför är det lyxigt och ovant att ägna tre månader åt samma sak, att återkomma till samma människor, att ha tid att skicka flera mejl och bearbeta personer tills de förstår att vi inte är farliga. De vill ju samma sak som vi!

Så många människor vi träffat som fått oss att fundera – hur mycket kan vi berätta om vad vi gör? Men vi har valt att vara öppna och fått massor tillbaka. Ett ärligt mejl, ett leende, och öppenhet räcker långt. Ett telefonsamtal med en simpel fråga kan ibland bli det som kastar om agendan. Liksom det där mejlet som formulerats länge och väl. Så var det för oss. Vi behövde aldrig skriva på ett papper och gå med på något förbehåll om att inte publicera platser. Vi fick vår story ändå.

Metodrapport

Inledning

I Sverige finns en konstskatt i kommunerna som är värd miljarder. Varje kommun i Sverige har en konstsamling som antingen är inköpt för skattepengar, eller donerad. Problemet är att konsten i många kommuner missköts. Mängder av konst försvinner och det dröjer årtal mellan inventeringar. Den slarvas bort, går sönder eller stjäls.

Konstverk av exempelvis Matisse, Picasso och Zorn förekommer i flera av våra svenska orter och hela Sveriges samling har ett gigantiskt ekonomiskt värde, bara Matisse-tavlan i Härnösand värderas till 20 miljoner kronor. Men främst är konstsamlingarna en viktig del av vår kulturhistoria. Det avsätts inte tillräckliga resurser till att sköta översynen av dem. Det finns heller inga nationella riktlinjer, eftersom det enligt principen för kommunalt självstyre är upp till varje kommun hur de förvaltar sin konst. Svenska kyrkan och staten har väl beskrivna riktlinjer för hur kulturföremål ska ses över i deras regi, de är till och med lagstadgade. I kommunerna är det upp till en kommunanställd eldsjäl eller en revisor när det är dags att kontrollera samlingen eller ta beslut om riktlinjer. Detsamma gäller i landstingen.

Reaktioner från allmänheten och media kommer oftast när konst är borta eller när ett "fult" konstverk köpts in för skattepengar, men det är på sin plats att belysa att vi också borde reagera över det vi har, konst på gator och torg, i skolor och bibliotek, och hur det hanteras. Även om det gärna blir stora rubriker i lokaltidningar när konst försvinner har inga medier har tidigare tagit ett större grepp på kommunal konst. Det har inte gjorts utifrån en nationell utgångspunkt. Fokus har dessutom i de artiklar vi hittat, bara legat på att konsten är borta – men ingen undersöker egentligen varför den försvinner.

Ämnet offentlig konst är viktigt, dels för att det handlar om enorma belopp i skattepengar, men framför allt för att det är en kulturskatt som riskerar att försvinna. Det drabbar inte bara kommuninvånare utan även konstnärer och innehavare av upphovsrätt till konstverk.

Tavlor och konstföremål lånas in av museerna från kommunerna när det är dags för utställningar med olika teman, det kan till exempel blir aktuellt när Göteborgskonstnärer som Ivar Arosenius och Ragnar Sandberg ställs ut, eller när man vill ha en samlingsutställning med politisk konst från 60- och 70-tal. Därför är det viktigt att samlingarna är så pass intakta som möjligt. Dessutom missgynnas konstnärer då deras konstverk försvinner, i form av utebliven visningsersättning och marknadsföring.

Det är betydelsefullt att informera om att konstsamlingen faktiskt existerar, och att alla har rätt till den. Den finns där för att vi ska få fortsätta vistas i trivsamma offentliga miljöer och för att gynna konstnärerna.

Vår huvudsakliga undersökning var en enkät som vi skickade till samtliga kommuner i Sverige. Syftet med undersökningen är att få en överblick över hur den kommunalägda konsten hanteras. Vi har ett flertal exempel från lokala medier som visar att översynen av konst inte fungerar. Men ingen har gjort en undersökning som omfattar hela landet, något vi ville uppnå. Vi lade även mycket tid på det kvalitativa arbetet, det vill säga intervjuer. Syftet att kombinera enkätundersökningen med intervjuer var att ta fram det som är väsentligt kring frågorna: hur bra ses egentligen konst över i landets kommuner och på vilka sätt försvinner föremål ur samlingarna. Men också ringa in att det handlar om knappa resurser, få anvisningar och riktlinjer för hantering och ett ibland bristande politiskt intresse.

Frågeställning

Hur sköts och förvaltas konstsamlingen i Sveriges kommuner?

Hur ofta inventeras konsten?

Hur mycket konst försvinner, på vilka sätt försvinner den och hur mycket polisanmäls?

Varför finns inga riktlinjer för hur kommunala konstsamlingar bör förvaltas?

Bakgrund

Journalistiskt

Det finns mängder av tidningsartiklar om specifika kommuners konstförluster, men inget övergripande. Många artiklar pekar på missförhållanden i enskilda kommuner, men det som är nytt i vårt arbete är att slarvet är så pass omfattande. Vår undersökning omfattar riket och det är nytt. Vi väljer också att visa de olika felkällorna till att konst försvinner, i tidningsartiklar är det oftast mest fokus på att så många verk har försvunnit, för mycket pengar. Vad som är nytt i vårt arbete är egentligen inte bara att konst försvinner, utan varför. Övriga journalistiska arbeten som gjorts är tv-inslag, bland annat ett ABC-inslag där problemen i Solna uppdagas. Och ett radioinslag om konststölden från ett bibliotek. Se källförteckningen för en utförlig lista.

Forskning

Det finns ett par rapporter från till exempel Statens konstråd som bland annat handlar om enprocentsregeln. Vi har även läst en rapport från Rikspolisstyrelsen och Brå om kulturarvsbrott, där slarvet med kommunal konst nämns.

Alldeles mot slutet av arbetet hittade vi också en rapport från Helsingborgs kulturförvaltning i samarbete med Institutionen för Kulturvård på Göteborgs Universitet, finansierad av Riksantikvarieämbetet. Rapporten heter "Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst" och rör alltså just det område som vi ville att någon skulle ansvara för. Syftet med rapporten är att tillhandahålla riktlinjer för hur en kommuns eller ett landstings konstsamling kan förvaltas på bästa sätt.

Statens konstråds administrative chef Henrik Orrje nämnde att det fanns någon typ av kartläggning som Lunds universitet gjorde på 1970-talet av olika kommunala konstverk i Sverige. Vi ringde till Lunds universitet men registratorn fanns inte på plats den dagen. Vi övergav successivt idén om konstverks placeringar och då fick även kartläggningen från Lund som mindre betydelse. Den hade dessutom ett antal år på nacken.

Avgränsning

Den enkätundersökning vi utformade skickades till samtliga kommuner i Sverige. Vi såg ingen poäng i att begränsa oss till ett visst antal. Eftersom vi skickade per mejl kunde vi lika gärna skicka till alla 290 kommuner. Att skicka till samtliga gav förstås också ett mer generaliserbart resultat.

När det gäller intervjupersoner har vi valt personer som arbetar i Stockholm och Göteborg, dels för att det är intressantare vid en dagstidningspublicering men också för att det finns flera kunniga och bra personer att intervjua. Städernas samlingar är dessutom både stora och intressanta. Även en mindre stad får plats i vårt arbete, men här handlar urvalet snarare om att Solna är ett bra exempel. Staden polisanmälde 734 försvunna i ett bräde vilket är exceptionellt i sammanhanget.

Arbetets gång

Arbetets början

Idén vi hade från början var att titta närmare på offentlig upphandling av konst, snarare än hanteringen av den. Lagen om offentlig upphandling är en snårig lag när det gäller det mesta, men när det handlar om något så subjektivt som konst blir det än snårigare. Efter att ha börjat researcha, och läsa mängder av artiklar insåg vi att det i många kommuner brister i andra sammanhang. Vår offentliga konst försvinner, målas över och ges bort. Vi började fundera på hur omfattande problemet var, om det var begränsat till enskilda kommuner eller om det var ett riksfenomen. I vår idéskiss skrev vi om båda dessa idéer, eftersom vi ännu inte bestämt oss för vilken som var bäst.

Vi började med att göra mängder av research i mediearkivet och genom googlesökningar. Vi upprättade också en dagbok där vi skrev de framsteg vi gjorde varje dag. Dagboken blev tyvärr snart ett oöverskådligt dokument, eftersom vi klistrade in hela artiklar och länkar där, och planerade framåt istället för att beskriva vad vi redan gjort. Vi försökte så småningom städa i dagboken, men det gick sådär och det slutade med att vi upphörde att skriva i den. Något som straffar sig nu i skrivandet av den här rapporten. Första halvan av arbetets gång har vi någorlunda beskrivet dock.

Vi började med en dagsplanering en månad in i arbetet, där vi planerade vad vi skulle göra varje dag. Dagsplaneringen har verkligen underlättat och den fungerar i viss mån som dagbok såhär i efterhand. Vi har organiserat vårt arbete genom Google Docs och Excel, vilket har resulterat i tio excelark och femtio Google Docs-dokument. I Google Docs är de flesta dokument intervjuer och Excel har används för att sammanställa enkätresultatet.

Vi har stött på en mängd intressanta sidospår som tagit tid och fokus från oss. Vår ursprungliga plan var att titta närmare på offentlig upphandling av konst. När vi började ana att konstsamlingarna sköts bristfälligt valde vi att i stället rikta in oss på det. Men både konstförfalskningar, donationshantering och konstnärers ersättningsrätt har varit ämnen som lockat oss under vägen. Att leka konstdetektiv var också en plan vi fick skrota.

Listor över konst

Vi började vårt arbete med att kräva ut listor på samtliga konstverk i Göteborg och Stockholm, något som visade sig vara svårare än vi trott. Syftet var att hitta en bra och beklämmande story kring ett värdefullt konstverk som var borta. Idén var att vi själva skulle

leta och se om konsten verkligen fanns där den angavs vara. Listorna skulle underlätta eftersom man här även anger placeringar. Vår tanke var att vi själva skulle bli konstspanare. Och genom att bocka av vad som fanns på plats och inte kunde vi också få en bättre bild av problemet med försvunna konstverk.

I Stockholm fick vi omgående ut en lista över de fasta konstverk (utomhusskulpturer huvudsakligen) som finns i Stockholms stad, en lista på fem sidor. När vi bad om en lista över den lösa konsten (tavlor och mindre skulpturer) fick vi dock problem. Eftersom konstsamlingen är så omfattande (omkring 32 000 verk) var det i princip omöjligt för dem att skicka en komplett lista, av både tekniska och administrativa orsaker. Dessutom ville de inte lämna ut placeringarna av säkerhetsskäl. Vi ombads att begränsa oss för att kunna få ut en mindre del av dokumenten på samlingen. Vi valde då att avgränsa med att plocka ut listor på de "största namnen" och dyrgriparna. Namnen togs fram med hjälp av de största auktionshusen som handlar med konst i Sverige: Bukowskis, Göteborgs auktionsverk, Stockholms auktionsverk och Lauritz. Alla utom Lauritz skickade namnlistor. Genom avgränsningen kunde vi få ut en lista från Stockholm, men utan placeringar. Vi fick vänta över en vecka på juristernas svar. Juristerna kom slutligen fram till att placeringar inte kunde lämnas ut, med hänvisning till Offentlighets- och sekretesslagen, kap 18, § 8: *Sekretess gäller för uppgift som lämnar eller kan bidra till upplysning om säkerhets- eller bevakningsåtgärd, om det kan antas att syftet med åtgärden motverkas om uppgiften röjs och åtgärden avser: 1. byggnader eller andra anläggningar, lokaler eller inventarier[...]*" (Se bilaga 2) De var rädda för att vi skulle publicera var dyr konst fanns. Vi bad då om att kunna få ut verkens placering med ett förbehåll med löfte om att inte publicera. Men trots att Stockholm gick med på ett förbehåll rann det ut i sanden och vi hittade andra vägar i stället. Det hade också varit ett väldigt tidskrävande arbete att leta konst utifrån listor, kanske för tidskrävande för ett examensarbete.

Även i Göteborg stötte vi på motstånd i att få ut listor, också här på grund av stöldrisk och omfattning, men också för att de precis skulle ha vernissage och inte hade tid. Till slut fick vi i alla fall ut listorna från Göteborg med placering och allt. I listan från Göteborg fanns bland annat det Barbro Bäckström-verk från Nya Påvelundsskolan som vi senare beslutade oss att för spåra. Varför det blev just de två verken var för att vi bad Jan Dahlqvist tipsa oss om verk som han särskilt saknade, och samtidigt erbjuda honom tjänsten att själva leta. Nya Påvelundsskolans förluster blev också illustrerande och typiskt exempel på hur konst försvinner.

Polisanmälningar

Vi har också begärt ut polisanmälningar från Stockholm, Danderyd, Solna och Göteborg över stulen kommunal konst. Det har inte varit några större problem att få ut handlingarna. Däremot kan vi, eller snarare de poliser som gjort sökningarna, ha missat anmälningar på grund av utformningen av polisens system. Det går till exempel inte att söka på att något stulits från kommunen, utan man har fått söka på stulen konst och därefter gå igenom anmälningarna i en lista för att hitta de anmälningar som handlar om kommunala verk. Ett tidskrävande arbete. Solna och Danderyd hade liknande historier, där båda kommunerna anmält många verk samtidigt. Danderyd valdes bort då de hade färre anmälda verk och vi inte hann få tag i någon ansvarig där. Vi prioriterade därför Solna, där vi kunde träffa den ansvarige personligen.

Vi fick också vänta över en vecka på att få ut polisanmälningar över stulna verk i Göteborg, och när vi fick ut dem var anmälaren maskad, vilket inga andra av de anmälningar vi plockat ut varit. Dock hade vi pratat med Göteborg Konst och Göteborgspolisens Per Axel Berndt som redan upplyst oss om vilka anmälarna var.

Vi har haft stor hjälp av polisen i vårt arbete. De vi har pratat med har varit hjälpsamma och ägnat mycket tid åt att leta anmälningar åt oss.

Vi har även gått igenom anmälningar och eftersökt det som anmälts som stulet på findartinfo.com, en sajt som visar en mängd auktionssajters försäljning av konst. Här återfanns bland annat ett par av Solnas 734 förvunna verk, men även Danderyds. Det var olika svenska auktionshus som sålt dem, därför kunde vi inte se ett mönster eller gå vidare på det spåret genom att kontakta något av auktionshusen. Vi sökte främst målningar eftersom både skulpturer och litografier ofta görs i större upplaga medan målningarna är unika i mått, titel och årtal.

Spåra konst

Konstnärers "representerat var"-listor, en slags Cv:n. för konstnärer och deras verk, trodde vi kunde vara ett sätt att komma runt problemet med att inte få ut angivna placeringar på konstverken. Efter en halv dag på konstabiblioteket i Göteborg insåg vi att vi slarvade bort vår tid. Det var svårt att hitta sådana listor överhuvudtaget och i de stora konstlexikonerna stod inget alls.

Svårigheterna med att lokalisera och hitta rätt stulna verk på auktionssajterna var många. Men vi gjorde en del efterforskningar här, främst för att det skulle kunna tillföra en del till vår

berättelse. Vi ägnade en hel dag åt att söka efter Nya Påvelundskolans försvunna Hundertwasser och Barbro Bäckström. De gjorde vi på bland annat på findartinfo.com, en tjänst vi betalat för. Vi fick både bildmaterial och mått av arkivarie Jan Dahlqvist i Göteborg. På sajten fanns det oftast gott om detaljer på de sålda konstföremålen så det utgjorde inget problem. Det som däremot var knivigt var att vissa verk har samma titel, en konstnär kan till exempel ha gjort tre versioner av ‘modellstudie med äpplen’, varför ett bildmaterial är ett måste, likaså experthjälp. Vi har i vilket fall som helst inte sett ett tydligt användningsområde för materialet. En och en halv dag ägnades åt att gå igenom Solna och Danderyds polisanmälningar på försvunna verk. Det var självklart roligt och lärorikt men det gav ett tunt resultat.

Stockholm

Veckan innan påsk åkte vi till Stockholm för att träffa konstarkivarier på Stockholms Stadsmuseum, samt träffa de två poliserna Kenneth Mandergrahn och Jan-Åke Törnåge. Efter att ha träffat Stockholm Konst började vi inse att vi inte skulle kunna göra det stenhårda gräv vi tänk från början, i stil med “Si och så mycket konst saknas”. Vi insåg samtidigt att det skulle bli svårt att hitta ansvariga personer, och att grundproblemet låg i resursbrist och politiskt ointresse. Vi valde då att snarare skriva ett belysande och problematiserande reportage, för att ge offentlig konst uppmärksamhet.

Vi lyckades också med mycket kort varsel få en intervju med Johanna Molvin, konstsekreteraren i Solna. Hon var ledig den dagen men råkade befinna sig på polishuset för att hämta pass, där vi precis hade varit. Vi träffades en halvtimme senare på ett café på Kungsholmen för intervju. En lycklig slump!

Stockholmsresan gav en välkommen energikick i den här fasen i vårt arbete; att träffa folk och få se konst, snarare än att sitta i skolan, ringa telefonsamtal och pilla med enkäten. Vi passade även på att journalist-turista lite, bland annat i Stockholms tingsrätt.

Enkäten

Vår huvudsakliga undersökning har varit att skicka en enkät till samtliga Sveriges kommuner. Tanken med enkäten var att säkra en slags lägstanivå. Vi tog snabbt beslut om att skicka den till samtliga kommuner. Vi skickade först en provenkät till Helsingborg och Mölndal, två kommuner av olika storlek, för att se om enkäten fungerade. Jan Stridh och Tomas Odén hjälpte oss att utforma enkäten.

Vi ägnade mycket tid åt att se till att enkäten hamnade hos rätt personer. Först mejlade vi eller ringde växeln i samtliga kommuner för att ta reda på vem som var ansvarig för att inventera och förvalta offentlig konst. Vi ville undvika att enkäten hamnade hos fel person eller skickades runt alltför mycket. Vi skickade också ut två påminnelser. En kommun som önskade svara muntligt på enkäten fick göra det.

Även här stötte vi på problem. Eftersom enkäten landade i kommunernas mejlbox strax innan påsk innebar det att många gick på ledighet. Det resulterade i att vi inte fick den svarsfrekvens vi önskade. Vi valde därför att låta enkäten ligga uppe en vecka extra. Till slut fick vi 192 svar, vilket innebär en svarsfrekvens på drygt 66 procent. En siffra som vi under omständigheterna är väldigt nöjda med.

Vi gick sedan igenom enkäten för att se om vi hittade något anmärkningsvärt. Vi försökte se om det fanns något slags mönster. Var större kommuner bättre än små på att inventera, eller hade det kanske med mängden konst att göra? Flera av dessa parametrar ställdes upp i ett excel-ark och jämfördes. Vi kunde dock inte urskilja något väsentligt, mer än att många skånska kommuner är duktiga på att inventera, men det är knappast något vi är intresserade att använda oss av eftersom det bara handlade om cirka tio kommuner.

Intervjuer

Vi har samlat otroligt mycket material genom intervjuer och har förstås behövt begränsa oss för att kunna skriva tre intressanta artiklar som inte blir alltför pratiga. Dispositionen och upplägget med att skriva tre olika artiklar har också tvingat oss att välja bort många bra intervjuer och bra material.

Vi gjorde även en medveten avgränsning i att välja bort konstnärer i intervjuerna. Vi motiverar det med att många av de verk vi skriver om har döda upphovsmän. Vi hade tvingats kontakta en släkting till dem och det kändes för långsökt eftersom vårt arbete inte är särskilt "caseinriktat". Det andra skälet är att det krävs ganska mycket innan en konstnär ska få visningsersättning (en slags stimpeng för konstnärer), konstverket ska till exempel vara publicerat på en hemsida. Den förvunna konsten gör aldrig det, därför är uteblivna visningsersättningar för konstnärer inte ett intressant spår. En allmän åsikt eller hållning från en konstnär kan i och för sig vara på sin plats, men vi prioriterade andra spår då vi inte ville att det skulle bli för spretigt.

Flera intervjuer gjordes dessutom i researchsyfte, bland annat en med Wikimedias John Andersson. Wikimediaprojektet går ut på att kartlägga och ange placeringar på offentlig

konst, i synnerhet fast konst som skulpturer. Vi ville veta hur lätt eller svår deras undersökning varit. Det visade sig att de utmanats av en mängd problem. Vi har även ringt Dennis Töllborg och stadsjuristen Erika Förberg i Göteborg då vi ville veta hur det förhöll sig med att skänka offentlig konst till anställda i form av gåva. Ingen av juristerna hävdade att det var fel. Det som däremot kan vara fel är när något ges bort godtyckligt och värderas till ett lägre värde än vad det egentligen har. Nio kommuner nämnde att de gett bort konst till anställda i vår undersökning, vilket de hävdade inte behövde vara en oegentlighet eller ett brott. Utöver det har vi försökt kontakta konstdetektiven och före detta chefen för rikskriminalen Tommy Lindström utan resultat.

Värdering

Ett problem med arbete är att vi inte kunnat svänga oss med siffror och ekonomiska värden eftersom en värdering av konstsamlingen sällan görs och när de väl görs saknas tillförlitlighet. Samlingarna blir helt enkelt inte värderade i förhållande till marknadspris, det förekommer men det är ovanligt. Det finns exempel på godsvärderingar, försäkringsvärderingar och dylikt men inte i alla kommuner. Göteborgs stad har bara en del av samlingen försäkrad och exempelvis Stockholms stad värderar i princip aldrig sin konst. De ser ingen poäng i det, eftersom konsten aldrig kommer att säljas. Det är det kulturella värdet som är det viktiga, och de ser inget intresse i att uppskatta konsten i kronor och ören. Man värderar enbart konsten vid till exempel utlåning till museer och av försäkringsskäl. När kommuner godsvärderar, vilket till exempel görs vid polisanmälan, nämns oftast inköpspris. Ett tydligt exempel är Roland Svensson-tavlan som värderades till 130 kronor i Solna men såldes för 8 500 kronor på auktion. (Tavlan "Sommarbåten", som såldes på Stockholms auktionsverk hade ett annat nummer i litografiserien). Staten kan inte heller värdera sin lösa konst (tavlor, installationer och små skulpturer) eftersom det är för svårt, de har endast en värdering på den fasta konsten – i dag värd omkring en miljard svenska kronor.

Eftersom vi inte kan ge något samlat värde för den offentliga konsten i Sverige har vi istället fått ge exempel som kan ge en hint om att det rör sig om otroliga summor. Vi har också försökt trycka på konstens historiska och kulturella värden.

Ansvarsintervju

Ansvarsintervjun blev ett stort problem. Våra planer har omkullkastats flera gånger, vi har blivit runtskuffade och saker har fallit. Till slut löste det sig dock på ett oväntat sätt.

Vi började i ett tidigt skede att ta kontakt med kulturminister Lena Adelhson Liljeroth, eller rättare sagt hennes pressekreterare, för att i god tid få till en ansvarsintervju. Vi fick förstås ett nej. Vi gjorde ytterligare ett försök där vi presenterade vår studie men har ännu inte fått svar.

När vi senare insåg att ett stort problem var att det saknades riktlinjer för hur kommunal konst bör förvaltas tog vi fasta på det för att få till en ansvarsintervju. Vi började med att kontakta SKL, Statens Kommuner och Landsting. Först jagade vi den SKL-ansvariga i några veckor. När hon väl svarade var det för att meddela att hon börjat sin föräldraledighet samma dag, och inte kunde svara. Vi fick söka hennes ersättare istället. Vi skickade några mejl till honom, men eftersom hans huvudansvar egentligen var idrott kändes det inte som att han var rätt person att prata med. Han hade inte kunnat ge de svar vi ville ha och gjorde det inte heller, han skrev bara att det inte finns några riktlinjer och att han gärna läser det färdiga arbetet.

Vi sökte också Kulturdepartementet för att hitta någon som kunde ta något slags politiskt ansvar eller kommentera hanteringen av konst. De uppmanade oss att prata med Statens Konstråd, vilket vi redan gjort, och svarade med en skriftlig kommentar:

“Det är kommunernas ansvar att inventera och vårda sin konst. Från statens sida kan vi genom våra myndigheter sträva efter att vara en förebild för kommunerna men vi kan inte ge dem riktlinjer då det skulle strida mot grundlagens bestämmelser om kommunalt självstyre. Statens konstråd kan berätta om tillsynsverksamheten. Konstrådetts roll är att tillse att myndigheterna, affärsverk och fastighetsbolag årligen inventerar sitt innehav av statlig konst och stödjer dem genom rådgivning i arbetet med att vårda och förvalta statens konst.”

Mycket av problemet ligger förstås i kommunernas självstyre och egenbestämmanderätt, alltså har ingen på nationell nivå ett egentligt övergripande ansvar. Ansvariga kan givetvis utfrågas i kommunerna, men eftersom vårt fokus ligger på riks, Göteborg och Stockholm vill vi gärna låta någon på nationell nivå kommentera undersökningen. Ytterst är väl egentligen kulturnämnden ansvarig, men vi har inte kontaktat lokalpolitiker. Skälen till det är att Göteborg inte har särskilt många försvunna verk i sammanhanget och att Stockholm redan är gjort i journalistisk mening. Problemet med de 6 700 försvunna verken uppdagades ju för tio år sedan. Inget intressant har egentligen hänt efter dess, antalet försvunna verk har ökat marginellt.

Näst sista veckan kastades arbetet om. I en av många googlingar hittade Hanna en inbjudan till ett seminarium om "Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst", en del av ett projekt som Helsingborgs kulturförvaltning drev i samarbete med institutionen för kulturvård på GU, finansierad av Riksantikvarieämbetet. Vi ringde upp projektledaren Jenni Lindbom, och det visade sig att det var precis de riktlinjer vi konstaterat inte fanns. Riktlinjerna är inte på något sätt tvingande men kan ses som en rekommendation för hur kommunerna bör förvalta sin konst. Projektet genomfördes dock 2011 men rapporten var ännu inte utgiven.

Vi ringde Riksantikvarieämbetet som förklarade att rapporten legat i utgivningskö sedan 2011, men skulle ges ut innan sommaren eller i höst. I samband med det skulle man också ge ut en rapport om offentlig byggnadsanknuten konst, och satsa på området genom seminarier och en universitetskurs. De riktlinjer som vi trodde saknades fanns alltså ändå, om än outgivna, och vårt arbete fick en annan riktning. Det blev en mer positiv, nyhetsinriktad artikel snarare än en ansvarsutkrävande.

Det är dock anmärkningsvärt att ingen av de experter vi pratat med längs vägen känt till eller nämnt den här rapporten.

Sista veckorna

I vårt första utkast valde vi att skriva två artiklar – en mer nyhetsinriktad där vi redovisade resultatet av vår enkät och lät bland annat polisen uttala sig om problemet, och ett reportage med historiskt fokus, där vi lät konstantikvarier beskriva varför konst är viktigt. Efter genomgång med Arne Larsson på GP samt med klasskamrater insåg vi dock att det inte var ett klockrent upplägg. Den första artikeln blev väldigt lång, siffertung, och ärligt talat inte så rolig att läsa. Den andra funkade däremot ganska bra. Vi insåg dock att vi saknade en röd tråd att hänga upp arbetet på. Vi hade hela tiden tänkt på att det behövdes mer scener i reportaget men prioriterat andra saker och det hade fallit bort. Vad vi hittills saknat i vårt reportage var just det som är ett reportage – liv och rörelse. Efter inlämningen av förstautkastet ringde vi till Nya Påvelundsskolan som Jan Dahlqvist hade tipsat om, och var välkomna samma dag. Egentligen skulle vi ha blivit runtvisade av en lärare, men hon dök aldrig upp och rektorn Anna Herkestam fick själv visa oss runt. Det var bra, för hon var både konstintresserad och pratsam och gav oss tillräckligt material för att faktiskt kunna hänga upp reportaget på vårt besök på där. Nya Påvelundsskolan är ett bra exempel på hur det brukar gå till när konst försvinner och skolan är en röd tråd i vårt arbete. Skolan är särskilt utsatt och har många gånger väldigt fin konst. Vi har även varit med på en konstinventering på Svartedalens

äldreboende på Hisingen. Det gjordes främst i researchsyfte och för att skaffa fram bra bildmaterial. Det gjordes sista veckan och tillförde inte något nytt till vårt arbete med det gavs oss en bättre grundförståelse.

Efter besöket på Påvelundsskolan bestämde vi oss för att dela upp texten i tre delar: Ett reportage, där vi förklarar problemet med utgångspunkt i de försvunna verken på Påvelundsskolan, och två sidoartiklar. En om konststölden och den polisiära biten av arbetet, och en om bristen på riktlinjer. Den dispositionen har fungerat bra även om den tredje textens karaktär förändrades när vi upptäckte rapporten om riktlinjer.

Publicistiska beslut

Ett publicistiskt beslut var att faktiskt ta med att nio kommuner tror att tjänstemän plockat med sig konst från arbetsplatsen. Vi har inget belägg för att det har hänt och ingen av de tillfrågade uppger att *de vet* att det har hänt. Men bara misstanken i sig är så pass alarmerande att vi valde att ta med det i vår text. En sådan incident polisanmäls knappast, eftersom det oftast inte handlar om flera överlagda stölden med uppsåt. Man drar sig troligtvis även för att anmäla kollegor, vilket också är så pass allvarligt att det motiverar oss ytterligare att ha med det i vår text.

Ett annat var att gå med på Stockholms förbehåll om att inte publicera geografiska platser på var deras konst finns. Några placeringar blev ändå inte aktuella och vi har ännu inte skrivit under något förbehåll. Vi har däremot valt att ta viss hänsyn genom att inte peka ut platser för mindre skulpturer eller skriva om värdefull konst på kommunala arbetsplatser. Skälet är så klart att de kan dra till sig fel sorts uppmärksamhet och exponeras för stöld.

En av de personer vi intervjuade var inte riktigt bekväm med att få synas och höras i vår artikel, vi valde bort hen av den anledningen. Vi hade ändå tillräckligt med intervjuer, det har inte påverkat slutresultatet alls.

Vi har låtit alla intervjupersoner som velat läsa sina citat att göra det, och några har kommit med mindre förslag på ändringar som vi gått med på. Ändringarna har inte påverkat artiklarna negativt.

Källkritik

Källkritiska frågor är inte något vi har behövt jobba med i större utsträckning. De personer vi intervjuat har god insyn i konsthantiering och/eller är experter på sitt område. Vi utgår från att det de säger stämmer. Vi har intervjuat fyra poliser, sex konstansvariga i kommunerna och två personer som är mer eller mindre insatta i det nationella arbetet kring riktlinjer. Vi kan

därför hävda att vi har flera källor i varje ämne och utgå från att det som sagts har en hög sanningshalt. Ämnet är inte heller svårt eller tveksamt, många frågor besvaras med hjälp av vår enkätundersökning och i vissa fall finns mängder av källor på att något förhåller sig på ett eller annat sätt. Exempelvis brist på resurser eller lågt intresse för kommunens konst. Vi har läst en mängd artiklar om försvunnen konst. De fakta som vi hade kunnat vara källkritiska mot här bekräftas i vår undersökning, i revisionsrapporter och i våra intervjuer.

Varför har ni valt den metoden ni valt och är den rätt?

Enkäten var ett bra sätt att nå ut i hela riket och intervjuerna viktiga för vår journalistiska presentation. Våra metoder fungerar bra, vi hade möjligtvis kunnat ringa till alla kommuner. Men telefonsamtal till alla kommuner hade tagit för lång tid, mest med tanke på den tid det tar att transkribera intervjuer och välja ut bra material. Enkäten fick istället fylla en kvantitativ funktion, det var viktigt eftersom mer tid kunde läggas på kvalitativt arbete och journalistisk framställning.

Är det en kreativ metod?

Ja! Vi har tvingats vara kreativa minst hundra gånger, eftersom det varken finns en specifik journalistisk handledning eller något direkt bakgrundsmaterial i form av liknande undersökningar eller artiklar.

Vår enkät innehöll ett flertal öppna frågor med svarsfält där man fick skriva det man ville. Det var bra i vår undersökning eftersom det gav oss flera upplysande exempel och versioner av hur det kunde se ut i olika kommuner i landet.

Vi fick även vara påhittiga då vi stötte på motstånd i form av sekretesslagen, då hela vår ursprungsmetod till den andra undersökningen, det vill säga att begära ut placeringslistor, föll. Att inte få ut alla platser innebar att vi inte hade samma förutsättningar. Vi har försökt komma runt det på alla tänkbara sätt. Vi har läst mängder av artiklar, gjort omfattande internetresearch, kollat runt på olika forum, kollat i gamla konstlexikon och konstnärsböcker, gått igenom försvunna verk bland tusentals polisanmälningar, talat med poliser, kollat i polisens databas, hört oss för med konstarkivarierna – allt för att få ett enda litet ynka spår till att ett konstverk inte finns där det ska. Kanske fanns det till och med offentlig konst i en kommunalanställds hem. Det var vår berättelse, men det var en historia vi aldrig lyckades få. Men kanske kanske, kom vi närmre än vad vi anar i dag...

Även när det kom till ansvarsintervjun fick vi anstränga oss. Vi lyckades inte ställa någon till svars bland den handfull personer vi letat fram, mest för att de inte svarade och sköt det på

framtiden. Det krävdes en del diskussioner och researcharbete för att gång på gång hitta nya alternativ. Så här i efterhand är det lätt att förstå varför, de hade helt enkelt för dålig koll.

Vad hade ni kunnat göra om haft mer tid?

Självfallet att få in svar från alla kommuner men även försöka få bukt med alla "vet ej"-svar. Fler intervjuer med konstansvariga i andra kommuner, för att ta ett ännu större grepp om problemet och få konkreta exempel på hur det kan se ut i mindre kommuner. Prata med alla Nya Påvelundsskolans rektorer från 2004 och framåt om den försvunna konsten, kanske även höra med annan personal än den nuvarande rektorn.

Form- och dispositionsfrågor

Vår tänkta publiceringsform är något magasin, till exempel en konsttidskrift. Därför redigerar vi arbetet utifrån det. Som tidigare nämnts har vårt syfte ändrats från att vara den typ av arbete som har braskande rubriker i stil med "så här mycket saknas, och det kostar samhället mycket pengar" eller "tjänstemän har kommunal konst upphängd i sina hem" till en mer problematiserande text. Därför passar artiklarna kanske bättre i ett konstmagasin än i en dagstidning. Därmed riktar de sig också till en annan typ av läsare. En läsare som inte behöver introduceras på samma sätt för olika konstnärsnamn, eftersom de redan känner till dem. Men samtidigt blir kanske också den läsaren mer kräsen med innehållet. I förkortad och förtydligad version skulle arbetet lika gärna hamna i en dagstidning.

Vi ser gärna att artiklarna publiceras tillsammans eftersom de belyser flera sidor av samma problem. Problemen: konst försvinner, varför och vad kan vi göra åt det.

Etik

Vi vill inte att de som läser våra artiklar inspireras till att stjäla offentlig konst. Läsaren eller den potentiella tjuven får heller inte tänka att 'det verkar enkelt att komma över offentlig konst' eller 'det där är ett bra sätt att tjäna pengar på'. Därför är vi i viss utsträckning restriktiva med vilken slags information vi skriver vad gäller konstens värde och placeringar. Vägghängda målningar som Nils Dardels John Blund är inte direkt utsatta för stöld och Matissemålningen i Härnösand är redan allmänt känd på grund av flitig medierapportering.

Vi ser inga problem med att hantera vårt material i molntjänster som Google Drive eftersom vi inte har några anonyma källor.

Självklart finns flera moraliska aspekter. Offentlig konst är för alla, därför ska samlingarna hanteras med varsamhet. Det är en moralisk ståndpunkt och vi tar ställning, vi tycker att det är viktigt att det finns konst i kommunerna. Vi tycker dessutom att den ska få fortsätta att vara offentlig. Men det är en ståndpunkt som kanske inte alla håller med om. Det finns röster som menar att konst bör säljas av och att kommunerna bör lägga resurser på annat. Men även att de bör lägga pengar på annat än inköp av konst. Det vore tråkigt om vårt arbete påverkar kommuner negativt i den mening att de ser över sina samlingar och beslutar sig för att strama åt, eller i värsta fall sälja av konst.

Metod och resultat

Enkäten

Vår huvudsakliga undersökning har varit den enkät vi sänt ut till samtliga kommuner i Sverige (se bilaga 1). Det är den mest vetenskapliga metoden i vårt arbete. Vad vi främst var intresserade av att ta reda på var när kommunerna senast inventerade sin konst. Vi frågade också när de senast inventerat innan dess för att försöka få en bild av hur ofta kommuner inventerar sin konst. Andra frågor rörde hur mycket konst de har, hur mycket konst som saknas, varför de tror att det saknas och om de har polisanmält verk. Flera frågor hade öppna svar. Vi hade också en "övrigt"-ruta där kommunerna kunde lägga till kommentarer.

Vi diskuterade enkätens utformning både med Tomas Andersson Odén och Jan Stridh, och tog fasta på flera av deras förslag. Efter det prövades enkätfrågorna ut på en av Göteborgs konstansvariga, Jan Dahlqvist. Även han gav oss flera bra tips, bland annat om frågan om hur kommunerna organiserar sin konst. Efter det valdes Mölndal och Helsingborg ut som stickprovsdeltagare, för att de är en liten och en stor kommun. När enkäten fick svar och vi märkte att den fungerade fick alla landets kommuner ta del av den.

Vi mejlade eller ringde växeln i samtliga kommuner för att fråga om vem som är ansvarig för offentlig konsten i kommunen. Det för att i största mån kunna skicka till rätt person från början istället för att riskera att enkäten skickas runt, vilket skulle ta längre tid. Vem det var som var ansvarig varierade mellan kommuner. I de större kommunerna har man ofta en konstantikvarie eller intendent med särskild kunskap om konst. I de mindre är det däremot mer oklart. I bland ligger ansvaret på biblioteken, i andra är det någon kultursekreterare eller kulturchef som har ansvaret. I en del kommuner var det osäkert vem som var ansvarig, i de fallen mejlade vi kulturchefen eller kulturförvaltningens brevlåda. Frågan vi ställt när vi ringt

de olika kommunväxlarna är just 'vem inventerar och ser över konsten i kommunen'. Vi har inte ställt frågan 'vem är konstansvarig' eftersom det kan leda till att vi hamnar hos allt från kommunernas konstföreningar till en museichef som inte ens arbetar med den kommunala samlingen.

För att skicka ut enkäter använde vi i Googles egna enkätfunktion: Google forms. Vi utformade enkäten där och skickade sedan ut ett mejl till samtliga kommuner där vi länkade till den. Vi gav kommunerna två veckor att besvara enkäten, och skickade ut en påminnelse efter halva tiden. Vi fick dock förlänga svarstiden med en vecka, eftersom påskledigheten kom emellan och vi fick färre svar än vi önskade. En kommun bad om att få besvara enkäten muntligen och fick göra det.

Vi hade en målsättning om att få 200 enkätsvar, men landade till slut på 192, det ger en svarsfrekvens på omkring 66 procent. Det är vi nöjda med, i synnerhet med tanke på enkätens omfattning och att den kan upplevas som svår att besvara.

Telefonintervjuer hade kanske varit både mer spännande och uttömmande än enkäter, men svårare att sammanställa, med tanke på den kvalitativa delen och mängden av information vi redan valt att hantera.

Resultat

Enkätsvaren har i viss utsträckning varit komplicerade. Eftersom vi ställt många öppna frågor har vi fått massor av "vet ej"-svar, och liknande. Själva grundproblemet är ju att kommunerna har dålig koll på sin konst, så det är ju ett svar i sig, men det ställde till det i sammanställningen. Vi är medvetna om att vissa frågor kan uppfattas som svåra eller tolkas på olika sätt. I vår fråga om hur ofta man inventerar frågade vi efter en översiktsinventering", något som vi senare insåg kan tolkas på olika sätt. I Stockholm, Göteborg och Solna går ofta en inventering till så att man skickar ut listor till de enheter där det finns konst, och att de sedan själva får inventera genom att gå runt och titta i sina lokaler. De konstantikvarier vi talat med i både Stockholm och Göteborg uttryckte kritik mot den här metoden, då de menar att personal ute på arbetsplatserna varken har tid eller kunskap för att inventera, och att det därför förekommer brister. I vår formulering framkommer inte om vi menar en sådan här inventering, eller en inventering då konstansvarig själv åker runt och inventerar. Det mesta i vår undersökning är svårt att kvantifiera eller värdera.

Vi har gått igenom resultatet vid upprepade tillfällen och alla uträkningar har gjorts tre gånger. Eftersom mycket skrivits in för hand i Excel har vi varit medvetna om den mänskliga

faktorn och de fel som kan uppstå, det är också huvudskälet till att vi gått igenom allt tillsammans ett par gånger. Utom sista gången då Hanna kämpade själv och fick ihop det som inte stämt innan och ett slutresultat.

Enkätundersökningen har gett oss huvudbry och det har varit utmanande att formulera resultatet då vi inte kan dra slutsatser. Vi skickade ut enkäten till alla 290 kommuner i Sverige, och har fått svar från 192. Vi hade förstås gärna fått svar från alla, men då en del av de frågor vi ställde var något komplicerade förstår vi att en del, främst mindre kommuner, kan ha haft svårt att svara. Vi skickade också ut den strax innan påskledigheten, vilket säkert påverkat utfallet. 94 kommuner av de som svarade har inte uppgett hur många som saknas, eller vet inte.

84 kommuner uppger att de saknar verk; siffran är i de flesta kommuner osäker men det rör sig om minst 11 000 verk sammanlagt.

De vanligaste orsakerna till att konst försvinner är, enligt kommunerna:

1. Att de ställs i förråd eller källare
2. Stöld
3. Gått sönder och slängts

Sannolikt finns mörkertal, både när det handlar om förluster av konst och hur ofta det inventeras. 98 av Sveriges kommuner valde att inte besvara vår enkät. Vi kan även se en tendens där de som svarade snabbt många gånger har bättre koll än de som svarade längre fram. Kanske hade vi fått ännu mer nedslående resultat om vi väntat in de resterande kommunerna.

Vi räknade även samman de olika orsakerna till varför konst eventuellt försvinner, de ställdes samman i ett excelark. Likaså hur ofta man inventerar och hur långt det går mellan gångerna. Andra saker vi tittat på är hur ofta försvunnen konst polisanmäls och det sammanlagda antalet konstverk kommunerna. Svaren från enkäten har även använts i faktarutor, ett bra exempel här är då vi frågar kommunerna vad de är extra stolta över. (Se faktarutan om värdefull konst i svenska kommuner). Den frågan ställde vi också för att göra kommunerna vänligt inställda till enkäten, eftersom många av de andra frågorna kan tolkas som kritiska.

Intervjuer

Vi har intervjuat sammanlagt arton personer, varav nio varken syns eller hörs i det färdiga arbetet. Vi har förstås varit tvungna avgränsa antal personer i texten för att det inte ska blir för

svåröverskådligt och jobbigt att läsa. Det är tråkigt, för alla säger intressanta saker. Men självfallet har vi med flera av de intressanta “sägen” i våra texter även fast vi valt att skriva det med egna formuleringar eller i faktarutor.

Våra viktigaste intervjupersoner har varit de som jobbar med konst i kommunerna. Monika Wallin i Stockholm, Jan Dahlqvist i Göteborg, och Johanna Molvin i Solna. Med Jan Dahlqvist har vi haft en kontinuerlig kontakt och han har kunnat bidra med värdefull insyn i sitt arbete.

Vi har också haft stor hjälp av polisen, både Kenneth Mandergrahn på Rikspolisstyrelsen och Jan-Åke Törnhage på Stockholmspolisen. Vi träffade också en inspektör på polisen i Göteborg men då han varken var specialiserad på just konst (det prioriteras inte i Göteborg) eller sade något nytt är han inte med i det slutgiltiga arbetet. I ett tidigt skede gjordes också tre researchintervjuer.

Mängden intervjuer, där flera personer intervjuats länge och upprepade gånger är en styrka i arbetet. Det har hjälpt oss att ta fram det som är väsentligt och angeläget då det gäller kommunernas konsthantverk. Intervjuerna ger även enkätresultatet större giltighet och tvärtom. Enkätfrågorna har även ställts till de intervjupersoner vi träffat för längre intervjuer. Utöver enkätfrågorna har vi inte haft ett fast frågeformulär utan snarare ställt de frågor som varit väsentliga för oss. Det förklaras så klart med att vårt arbete är journalistiskt, vi jobbar med att få svar på frågor där vi saknar svar, inte konsekvent och metodiskt med samma frågor till alla.

Samtliga intervjuer har spelats in, och huvuddelen transkriberats.

Övrig bakgrundsresearch

Vi har sökt på alla sökord vi kan komma på som handlar försvunnen konst och översyn av konst i kommunerna, på både Google och Yahoo. Fortsatt med .doc och .pdf sökning. Skapat Google alerts på “konst i kommunerna” och “Offentlig konst”. Sökt igenom Google image och Mediearkivet tillbaka till 2004. På findartinfo.com har vi letat efter försvunna verk och hittat en handfull som tidigare tillhörde Solna och Danderyd. Vi har också sökt igenom Flashback på sökordet “konst” och “Solna” eftersom Solna kommun hamnade under lupp i Uppdrag granskning för ett par år sedan. Vi har läst flera rapporter och har lånat ett antal böcker om offentlig konst i Stockholm, Göteborg och Sverige. Vi har även letat efter tv-inslag och radioinslag.

Mycket användbar information har hittats i revisionsrapporter från olika kommuner som gått igenom sin konst. Revisionsdokumenten har främst använts som hjälp för att formulera frågor till konstansvariga och i vår research. Här nämns många av de fel som kan uppstå i skötseln och översynen av konstsamlingarna.

I ett kulturnämndsprotokoll från Hannas hemkommun Säter finns till exempel uppgifter om hur konst från samlingen avyttrats som gåva, vi hittade dessvärre inte fler protokoll av den här typen och kunde heller inte belägga att det är olagligt på något sätt.

Svar på frågeställning

Vi har kommit fram till att den offentliga konstsamlingen i Sveriges kommuner i många fall sköts bristfälligt. I många kommuner har man inte inventerat konsten på fem år eller mer, och i sällsynta fall inte alls. Vi har inte lyckats ta reda på hur mycket som försvinner, men kan dra slutsatsen att det är en väsentlig del. Huvuddelen av den försvunna konsten finns i förråd eller källare på arbetsplatser, har gått sönder och slängts, tagits med av tjänstemän som bytt rum. En del stjäls. Det finns riktlinjer för hur den offentliga konsten ska förvaltas, de är dock inte utgivna än.

Litterär reflektion

En journalist behöver fånga intresset hos en ganska bred, potentiell läsekrets. För att åstadkomma det finns flera professionella grepp "...konkretisering, personlig anknytning och vädjande till känslor. De är förståeliga men hotar samtidigt centrala värden som representativitet och objektivitet." skriver Per Molander i sin essä *Journalisten som forskare* (2010:198). Det är en ständig balansgång för en journalist att vara objektiv och samtidigt tydligt vinkla och göra en text intressant. Så också för oss i det här arbetet. I fallet med de försvunna tavlorna på Påvelundsskolan vill vi att läsaren ska känna sig engagerad och undra var de har tagit vägen. Samtidigt är det förstås så att de flesta tavlor inte försvinner. Och de som gör det är sällan så värdefulla som Hundertwasser- och Bäckströmverken. Men vi har försökt visa båda sidor. Konstarkivarierna i Stockholm var i början tveksamma till oss eftersom de hade dåliga erfarenheter av journalister. De kände sig utpekade när det blev rubriker av typen "6 700 verk saknas i Stockholm". Vi försöker tydligt visa att det är ett problem, men också peka på varför.

“Medan forskare letar efter regelbundenheter, söker journalister alltså det avvikande. [...] Viktiga förändringar - demografiska förskjutningar, gradvisa förluster av ekonomisk konkurrenskraft - sker i de flesta fall långsamt.[...] Här ligger en av journalistikens allvarligaste risker för visuell missvisning i bevakningen av det samhällseliga skeendet.” (2010:197) Per Molander menar att snabb nyhetsjakt och fokus på det som avviker riskerar att tränga undan de viktiga större förloppen. Vi beskriver båda i vår studie. Journalistiskt använder vi oss av de som avviker med exempelvis de två försvunna konstverken på Nya Påvelundskolan, samtidigt beskriver vi ett längre tidsförlopp där konst försvunnit från Stockholm och andra städer under hundratals år, i en kontext där vi också anger orsaker.

Vad är grävande journalistik? Enligt Nils Hanson bör vissa kriterier vara uppfyllda. Det ska finnas en kritisk infallsvinkel, ett allmänintresse, eget initiativ, egen research, egen analys, och exklusivitet. Även om vårt arbete spontant inte känns som ett stenhårt gräv passar det faktiskt in på samtliga punkter. “Den som vill ha en tuffare definition kan lägga till: ... och som någon försöker dölja”, fortsätter Hanson, och där passar däremot vårt arbete inte in. Det finns ingen solklar skurk här. Det är ett eftersatt område där det finns många brister, men det har hamnat i skymundan. Alla vi pratat med enas om att det är bra att vi belyser problemet och kan upplysa om att det faktiskt finns offentligt ägd konst.

Framtida undersökningar

Vårt arbete är en slags kartläggning i konstsvrige, och det finns nog mycket fuffens att upptäcka i den kulturella sektorn. Förhoppningsvis inspirerar vårt arbete någon annan att gräva vidare där vi slutar. I bästa fall dyker den där tjänstemannen med kommunal konst hemma upp, vilket var högstänivån i vårt arbete. Kulturarbetare och politiker kan ibland vara ganska tigha; här finns nog gott om intressanta vänskapsband som kan påverka olika former av beslut, i synnerhet de om vilken konst som upphandlas.

Vår känsla är att en del konstnärer representeras oftare än andra. Är det så? Hur går upphandling till? Hur gör man en rättvis upphandling? Det vore också intressant att titta närmare på representation av konstnärer i svenska kommunala samlingar. Hur ser fördelningen mellan kvinnor och män ut, exempelvis?

Eftersom riktlinjer för förvaltning av offentlig konst är på väg vore det också intressant att göra om samma undersökning igen om några år för att se om de haft någon effekt – de är ju inte tvingande. Kanske kan de ge politiker incitament att lägga mer resurser på konstförvaltning.

Hur konstdonationer hanteras och ses över är ett annat spår som hade varit intressant gå vidare med.

Tillstånd att använda bilder

Huvuddelen av de bilder vi använt har vi själva, eller snarare Tina, tagit. Vi insåg tidigt att det skulle det krävas tillstånd från två upphovsmän. Både från den som har upphovsrätt på konstverket och den som har det på fotografiet. Vi har kommit runt mycket genom att använda verk från konstnärer som är döda sedan 70 år tillbaka, och där upphovsrätten gått ut, som Nils Dardel och Carl Larsson, och genom att fotografera skulpturer i utomhusmiljö. Det krävs inget godkännande för utomhusskulpturer (Kap. 2, 24 i upphovsrättslagen). Vi kom även fram till att vi inte behövde medgivande från upphovsman i en vetenskaplig framställning utan vinstsyfte enligt kapitel 2, paragraf 23.1 i upphovsrättslagen (Se bilaga 2). Barbro Bäckström vars upphovsrätt fortfarande gäller, är ansluten till organisationen BUS (Bildkonst Upphovsrätt i Sverige), därför skriver vi det i bildtexten. Vid annan publicering får vi kanske tänka om och be om rätt att använda fler och andra bilder.

Arbetsfördelning

Vi har gjort det allra mesta tillsammans. Tina har haft huvudansvaret för flera intervjuer och varit den som huvudsakligen hållit i kontakterna med Göteborgs konstarkivarie Jan Dahlqvist och polisen, medan Hanna hållit kontakten med Stockholm Konst. Hanna har också haft huvudansvaret för enkäten och varit den som haft hand om att skicka påminnelser. Även fast vi tagit fram och räknat fram enkätresultatet tillsammans har Hanna sammanställt de slutgiltiga siffrorna och gjort den sista viktiga kontrollen. Alla större intervjuer har vi gjort tillsammans, antingen öga mot öga eller via högtalartelefon. Några få kortare intervjuer har vi gjort var för sig. Vi har transkriberat i stort sett alla intervjuer och här har arbetsfördelningen varit jämn. I researcharbetet har vi gjort lika mycket, Tina har jobbat mer med insamling och Hanna med att slutligen kontrollera det som researchats fram; en fördelning som passat oss fint. Vi har båda läst det som varit relevant i de lite längre texterna och rapporterna. I skrivarbetet har vi varit lika delaktiga i alla faser. Vi har gjort arbetet och undersökningen ihop därför är det självklart att vi också skriver alla artiklar tillsammans. Fotobiten har huvudsakligen skötts av Tina, men Hanna har också tagit lite foton. Tina har däremot redigerat samtliga foton. Hanna har huvudsakligen redigerat arbetet.

Målgrupp

Vår målgrupp är alla som är intresserade av konst eller arbetar med konst. Men även de som är samhällsintresserade och vill veta var deras skattepengar tar vägen då de går till kulturverksamhet.

Källförteckning

Muntliga källor:

Citerade:

Karin Arvastson, FoU-samordnare, Riksantikvarieämbetet
08-51918422
2014-05-16

Jan Dahlqvist, konstarkivarie, Göteborg Konst
031-368 32 63
2014-04-09, 2014-05-13, 2014-05-21

Krister Eliasson, målerikonserverator på Stockholms Stadsmuseum
08-508 317 64
2014-05-06

Anna Herkestam, rektor på Nya Påvelundsskolan
031- 366 13 70
2014-05-13

Jenni Lindbom, målerikonserverator i Helsingborg, projektledare för rapporten ”Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst”
042-10 45 57
2014-05-14

Kenneth Mandergrahn, Rikspolisstyrelsen

0708-418040

2014-03-20, 2014-04-16

Johanna Molvin, konstsekreterare, Solna Stad

08-734 27 41

2014-04-15

Jan-Åke Törnhage, polisinspektör, länspolisen Stockholm

0708-951727

2014-03-26, 2014-04-15

Monika Wallin, konstantikvarie, Stockholms Stadsmuseum

08-508 317 70

2014-04-14

Inte citerade:

Lars Alm, kriminalinspektör/gruppchef, Stockholm City polisdistrikt

0733-31 59 73

2014-04-15

John Andersson, ansvarig för offentligkonst.se-projektet på Wikimedia

073 - 396 51 89

2014-03-12

Per Axel Berndt, polisinspektör Västra Götaland

010-5654632

2014-04-10

Erika Förberg, jurist i Göteborgs stad

031-368 02 08

2014-05-21

Anita Pettersson, konstantikvarie, Stockholms Stadsmuseum

08-508 317 73

2014-04-14

Henrik Orrje, administrativ chef, statens konstråd,

08-440 12 93

2014-03-12 samt 2014-05-15

Katarina Jönsson Norling, ordförande Konstnärernas Riksorganisation

076-827 76 00

2014-03-12

Dennis Töllborg, professor i rättsvetenskap, Gothenburg Research Institute

031-786 1287

2014-05-15

Magnus Larsson, konstekniker på GBG konst

031-368 34 89

2014-05-20

Lars Göran Svensson, reporter Uppdrag Granskning

0708-83 76 05

Mejlkontakter:

Louise Andersson, SKL

louise.m.andersson@skl.se

2014-04-30

Jan Dahlqvist, konstarkivarie Göteborg Konst

jan.dahlqvist@kultur.goteborg.se

2014-04-29

Catharina Henriksson, pressekreterare till kulturminister Lena Adehlson Liljeroth

catharina.henriksson@regeringskansliet.se

Jan Turvall, lektor i administrativ teknik, statsvetenskapliga institutionen, GU

Jan.turvall@pol.gu.se

2014-03-20

Boris Vasic, pressekreterare kulturdepartementet, boris.vasic@regeringskansliet.se

2014-05-02

Nils-Olof Zethrin, SKL

nils-olof.zethrin@skl.se

2014-05-12

Tidningsartiklar

Boman, Daniel och Linderstam, Madeleine. *Vallpojken arm hittad i bostad*. Gefle Dagblad.

13 augusti

Chaaban, Sebastian. 2012. *Tre ton tung staty stals i frihamnen*. Tidningen Mitt i. 31 januari.

Ekholm, Rikard. 2008. *Skärpt hantering av konsten*. Västerviks-Tidningen. 8 januari

Granberg, Mats. 2010. *Kommunal konst förstörs och försvinner*. Norrköpings Tidningar. 10 december

Halvarsson, Henrik. 2011. *Granskning av kommunal konst*. Helsingborgs Dagblad. 24 oktober

Hebelius, Marie. 2007. *Statyerna plockas in – Mölndals kommun har tröttnat på koppartjuvarna*. tidningen GT, 27 november

Hellestrand, Merja. 2011. *Konstigt i kommunerna*. Dagens samhälle. 24 mars

Jansson, Anders. 2011. *Hundratals av kommunens konstverk är försvunna*. Sundsvalls Nyheter. 4 februari

Laitinen, Kristina. 2010. *På spaning efter försvunnen konst*. Nynäshamnsposten. 14 januari

Mojanis, Anders. *Kommunen ska ha konstauktion*. Mora Tidning. 21 mars

Norbelie, Harald. 2012. *Kommuner ser lättvindigt på stadens konst*. Svenska Dagbladet. 16 mars

Nylund, Sarah. 2007. "Det behövs en uppstramning för att få kontroll på konsten". Sydsvenskan. 20 mars

Rydén, Sven. 2014. *Konsten gav underskott i Oxelösund*. Södermanlands nyheter. 2 februari.

Selin, Johan. 2014. *Många av kommunens konstverk på villovägar*. Sundsvalls Nyheter. 29 februari

Sundberg, Kajsa. 2010. *Fel sälja kommunens konst*. Gotlands Allehanda. 20 januari

Waxegård, Maria. *Så försvann tavlan med Karin Larsson*. Norrköpings Tidningar. 12 november

Östholm, Katarina. 2014. *Konstskatter i källaren*. Tidningen Ångermanland. 27 januari

TV

"Karin skalar äpplen till Norge", SVT Nyheter 2012-12-28, hämtad 2014-05-16
<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/ostnytt/karin-skalar-applen-till-norge>

"Solna saknar konst för 800 000" SVT ABC, 2012-12-17
<http://www.svt.se/nyheter/regionalt/abc/solna-saknar-konst-for-800-000>

Radio

Staty försvunnen från bibliotek, SR, P4 Blekinge 2014-04-05. 2014-04-20
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=105&artikel=5829360>

Internetresurser

Om låneverksamheten, konst på jobbet. Göteborg konst. Hämtad 2014-05-22

<http://www.goteborgkonst.com/lana-konst/om-verksamheten/>

Böcker

Molander, Per. 2010. *Journalisten som forskare*. Ur Journalistisk kvalitet, red Torbjörn v Krogh.

Hanson, Nils. 2009. *Grävande journalistik*. Ordfront.

Orrje, Henrik och Hermerén, Karin. Statens konstråd, 2014 Offentlig konst – *Ett kulturarv. Tillsyn och förvaltning av offentlig byggnadsanknuten konst*.

Rapporter

Lindbom, Jenni och Hermerén, Karin. 2014. Riktlinjer för förvaltning av offentlig konst. Riksantikvarieämbetet, ej utgiven

Konstnärsnämnden. 2013. *Ingen regel utan undantag. Enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö*

Kommunala revisioner och protokoll

Sammanträdesprotokoll, Kulturnämnden Säters kommun
2011-09-22

Hantering av konst Gotlands kommun

Revisionsrapport 2010-12-16

PwC, Ramona Numeli

<http://www.gotland.se/55559>

Rapport över inventering av Stockholms Stads konst, 2003-05-13

Konstkansliet, Stockholms Stad kulturförvaltningen

Polisanmälningar:

Dnr: 0201-K366180-12, Anmälare Solna Kommun.

Övriga anmälningar från Stockholm, Göteborg, Danderyd.

Uppsatser:

Borin, Malin. Att förvalta offentlig konst – Konserveringsaspekter. 2004. Magisteruppsats.
Göteborgs Universitet, institutionen för miljövetenskap och kulturvård

Övrigt

Roland Svenssons Litografi *Sommarbåten* såldes på Stockholms Auktionsverk
2006-05-12 för 8 500 kronor.

Bilagor

Bilaga 1: Enkäten

Vilken kommun representerar du?

Hur många konstnärliga verk, både fasta och lösa, finns i kommunens ägo?

Har ni något verk i kommunen ni är särskilt stolta över?

När gjordes senast en översiktsinventering av kommunens konst?

Ange vilket år.

När gjordes översiktsinventering innan dess?

Ange vilket år.

Upptäcktes det vid den senaste inventeringen att verk saknades?

Ja

Nej

Vet ej

Har inte genomförts någon inventering

Om verk saknades, uppskattningsvis hur många rörde det sig om?

Om det saknades verk, varför tror ni att det gjorde det?

Har ni någonsin fått uppdrag från kommunens revisorer att se över konstinnehavet? I så fall när?

Vad har ni för slags system för att hålla koll på konstsamlingen?

Exempelvis Excel, analoga listor, databaser eller annat.

Har du något du vill tillägga?

Bilaga 2: Upphovsrättslagen

Kapitel 2. Inskränkningar i upphovsrätten

Återgivning av konstverk och byggnader

23 § Offentliggjorda konstverk får återges

1. i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställts i förvärvssyfte,
2. i anslutning till texten i en kritisk framställning, dock inte i digital form och
3. i en tidning eller tidskrift i samband med en redogörelse för en dagshändelse, dock inte om verket har skapats för att återges i en sådan publikation.

Första stycket gäller endast om återgivningen sker i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som motiveras av ändamålet. *Lag (2005:359)*.

24 § Konstverk får avbildas

1. om de stadigvarande är placerade på eller vid allmän plats utomhus,
2. om syftet är att annonsera en utställning eller försäljning av konstverken, men endast i den utsträckning som behövs för att främja utställningen eller försäljningen, eller
3. om de ingår i en samling, i kataloger, dock inte i digital form.

Byggnader får fritt avbildas. *Lag (2005:359)*.